

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ МУЗИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ВИКОНАВСТВА

УДК 378.147 + 159.953.5 + 811.111

DOI: 10.31723/2524–0447–2019–28–1–249–258

Георгій Олександрович Харлов

ORCID: 0000–0003–2126–098X

доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов

ОНМА ім. А. В. Нежданової

odma_n@ukr.net

ПРОБЛЕМА УЗАГАЛЬНЕНЬ, ЛЕКСИЧНОЇ, СЕМАНТИЧНОЇ, АЛГОРИТМІЧНОЇ СИСТЕМНОСТЕЙ В ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ СИСТЕМНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОМУ ЛЕКСИКОНУ

Мета статті — проаналізувати семантичну системність як один з видів ефективних узагальнень, що розглядається як системна організація семантичної структури полісемантичних слів іноземної мови, реалізована застосуванням узагальненого способу тлумачення понять, що розглядається також як алгоритмічний спосіб мовних дефініцій. **Методологія роботи.** Методика статті заснована на раніше розпочатих автором дослідженнях лексичних системностей, що дозволяють сформулювати поурочні лексичні дози, обсяг яких склав до 6 підсистем (до 6 узагальнених варіантів перекладу) і дозволив сформулювати аналогічний обсяг семантичних мовних дефініцій і вирішити проблему складу (кількісного і якісного) відповідних мінімумів: лексичного і семантичного. **Наукова новизна** полягає в узагальненні лексичної, семантичної, алгоритмічної системностей в психолінгвістичному аспекті системного навчання іноземному лексикону. **Висновки.** Теоретичні та експериментальні дослідження свідчать про необхідність більш широкого впровадження в теорію і практику досліджень в області семантичної і алгоритмічної системностей. Проблема вирішення алго-семантичних дефініцій, фундаментально обґрунтована, повинна бути відображена і знайти свій шлях до свідомості учнів.

Ключові слова: вивчення іноземної лексики, застосування узагальненого тлумачення поняття, системна алгоритмічна дефініція.

Kharloff Heorhii, Doctor of Scholars sciences, Professor at the Department of Foreign Languages of the Odessa National A. V. Nezhdanova Academy of Music

The problem of generalization of lexical, semantical, algorithmical systems in the psycholinguistical aspect of the systematical teaching foreign lexicon

The aim of article: to analyze the semantic system as one of the types of effective generalizations taken as a system of semantic structure of foreign polysemantic words, which is clarified by means of generalized method of notion interpretation taken in the other words as the algorithmic means of language definition. **The methodology of work.** The method given in the article is based on the previously investigated experiments giving a chance to form the lexical doses up to six generalized version of translation and on the analogy the volume of semantic version language definition as well as to solve the problem of structure (in the quantitative and qualitative way) of corresponding minimal value from the lexical and semantic point of view. **The scientific novelty** is in the generalization of lexical, semantical, algorithmical systems in the psycholinguistical aspect of the systematical teaching foreign vocabulary. **The conclusions.** The theoretical and experimental investigations testify about the necessity to introduce most widely into practice and theory/ the given advice and recommendations into the semantic and algorithmic sphere. The problem of algo-semantic definitions, fundamentally grounded, is dreadfully actual to find its way into the mind of the pupils and scholar.

Keywords: learning foreign lexical material, usage of generalized interpretation of concept, system of algorithmical definition.

Харлов Георгій Александрович, доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов Одеської національної музичної академії ім. А. В. Нежданової

Проблема обобщений лексической, семантической, алгоритмической системностей в психолингвистическом аспекте системного обучения иностранному лексикону

Цель статьи — проанализировать семантическую системность как один из видов эффективных обобщений, рассматриваемых как системная организация семантической структуры полисемантических слов иностранного языка, реализуемая применением обобщенного способа истолкования понятий, рассматриваемого также как алгоритмический способ языковых дефиниций. **Методология работы.** Методика основана на ранее предпринятых автором исследованиях лексических системностей, позволяющих сформировать поурочные лексические дозы, объём которых составил до 6 подсистем (до 6 обобщенных вариантов перевода) и позволил сформировать аналогичный объём семантических языковых дефиниций и решить проблему состава (количественного и качественного) соответствующих минимумов: лексического и семантического. **Научная новизна** состоит в обобщении лексической,

семантической, алгоритмической системностей в психолингвистическом аспекте системного обучения иностранной лексике. Выводы. Теоретические и экспериментальные исследования свидетельствуют о необходимости более широкого внедрения в теорию и практику исследований в области семантической и алгоритмической системностей. Проблема решения алго-семантических дефиниций, фундаментально обоснованная, должна быть отражена и найти свой путь в сознании обучаемых.

Ключевые слова: изучение иноязычной лексики, применение обобщенного истолкования понятия, системная алгоритмическая дефиниция.

Актуальність теми дослідження. Системна організація осмисленого запам'ятовування полісемантичних слів за кількісними параметрами, викладена в ряді досліджень автора [1–4], та психологічні можливості запам'ятовування збільшених лексичних доз при вивченні іноземної мови (семантичний параметр) показують, що ті, яких навчають осмислено, міцно запам'ятовують 30 англійських слів і більше, що дозволяє їм освоїти лексичний мінімум в шість тисяч лексичних одиниць за 5 років навчання у вузі, виходячи з таких розрахунків і міркувань: $30 \times 4 = 120$ за місяць і 1200 за рік, 6 тисяч слів за 5 років навчання. Слід мати на увазі, що кожна лексична доза в обсязі 30 лексичних одиниць (як показали багаторічні аналізи) містить в середньому до 10 розгалужених дефініцій. Тому отримуємо $10 \times 4 = 40$ за місяць і 400 за рік (вища шкала обчислення), а мінімальна — 200 подібних одиниць на рік і 1000 за 5 років навчання. Проведені нами експериментально-теоретичні дослідження підтверджують цей факт наявності до 10 генералізуючих (родових) понять в кожній з поурочних лексичних доз об'ємом в 30 слів і дають підставу встановити актуальність полісемантичних слів англійської мови на основі мовних алгоритмів, що складають дефініції короткого адаптованого тлумачного словника англійських слів.

Мета статті — проаналізувати семантичну системність як один з видів ефективних узагальнень, що розглядається як системна організація семантичної структури полісемантичних слів іноземної мови, реалізована застосуванням узагальненого способу тлумачення понять, що розглядається також як алгоритмічний спосіб мовних дефініцій. **Методологія роботи.** Методика статті заснована на раніше розпочатих автором дослідженнях лексичних системностей, що дозволяють сформулювати поурочні лексичні дози, обсяг яких склав до 6 підсистем (до 6 узагальнених варіантів перекладу [1]) і дозволив

сформувати аналогічний обсяг семантичних мовних дефініцій і вирішити проблему складу (кількісного і якісного) відповідних мінімумів: лексичного і семантичного [2].

Основний зміст роботи. Проблема лексичної системності вже була нами порушена у попередніх наших статтях. У даній статті під системою слід розуміти семантичну системність (системна організація семантичної структури полісемантичних слів іноземної мови, що досягається, зокрема, застосуванням узагальненого способу тлумачення понять — багатослівним тлумаченням, що розглядаються інакше як системні алгоритмічні мовні дефініції).

Вихідним мовним матеріалом дослідження послужила книга в оригіналі Penguin classics Ivan Turgenev «On the Eve». Introduction P. 7–17, а також тексти «The Pearly Beach by Lord Dunsany» P. 145–107, «The Selfish Giant» by O. Wilde P. 168–186 і ряд інших джерел.

Відповідні дефініції (формування понять, що тлумачаться) занесені в короткий алфавітний словник, в якому наводилися англійські приклади (4–5 прикладів), включені в обсяг понять, що тлумачаться.

Приклади:

Break, broke, broken — ламати(ся), розбивати, зламувати, рвати(ся), відділятися раптово від чого-небудь з великою силою.

1. My brother dropped a vase and broke it. — Мій брат впустив вазу і розбив її.

2. These trees were broken by a strong wind. — Ці дерева були повалені вітром.

3. The boy broke a pencil. — Хлопчик зламав олівець.

4. The Great Patriotic War broke out in 1941. — Велика Вітчизняна Війна спалахнула в 1941 році.

5. Some houses were broken by one robber. — Кілька будинків були пограбовані одним грабіжником.

Treat — пригощати, лікувати, обходитися, трактувати, розглядати: допомагати кому-небудь, доставляти задоволення або утіху.

1. He was treated by doc for a long time. — Лікар лікував його довгий час.

2. To understand this method yourself you have to treat carefully. — Щоб розібратися в цьому методі, необхідно ретельно його вивчити (розглянути).

3. If you please, treat yourself to. — Пригощайтеся, будь ласка.

4. Treat this man (for) in a fit manner. — Поводьтєся ввічливо з цією людиною.

5. You have to treat this iron while it is hot. — Куй залізо, доки гаряче.
Grow, grew, grown — рости, вирощувати, відрощувати, виростати, червоніти, бліднути: зміна в об'ємі і забарвленні.

1. My father made up his mind to grow his hair. — Мій батько вирішив відростити волосся.

2. He grows roses in his garden. — Він вирощує троянди в своєму саду.

3. Why are you growing so red? — Чому ви так почервоніли?

4. This year the plant grew higher than before. — В цьому році рослина виросла більше, ніж раніше.

Spring, sprang, sprung — стрибати, скакати, вискочити, зароджуватися: процес раптового руху вгору.

1. The river sprang over there. — Річка раптово прорвалася вгору за течією.

2. Spring has come. — Прийшла весна.

3. The spring of this sportsman was unexpected. — Стрибок цього спортсмена був несподіваним.

4. The ship you see there sprang a leak. — Судно дало течу.

5. The man sprang over a fence. — Людина перестрибнула через паркан.

Pattern — зразок, викрійка, малюнок, візерунок, стиль; зразок; модель.

1. The pictures belonged to a pattern of gracious living. — Картина була невід'ємною частиною природи.

2. The remarkable growth pattern of industry. — Невіддільна частина життя (промисловості).

3. The patterns of the winds. — Картина природи.

4. Things began to fit into a logical system. — Визначилася логічна система.

Cover, ed — покривати, закривати, накривати, вкривати, прикривати: процес прикриття, приховування кого (чого)-небудь.

1. The earth is covered with snow. — Земля покрита снігом.

2. Please cover the table. — Накрийте, будь ласка, на стіл.

3. Her debt was quickly covered. — Її борг був швидко погашений.

4. The man was covered up in shelter. — Людина переховувалася в цьому сховищі.

Wrap — закутати, обернути, загорнути, оповити (таємно): бути загорнутим (охопленим) чим-небудь.

1. Wrap up the child in a shawl. — Укутайте дитину шаллю.

2. The box was wrapped up in tissue paper. — Коробка була обгорнута папером.

3. The affair is wrapped in mystery. — Справа оповита таємницею.

4. He was wrapped up in thoughts. — Він був занурений у роздуми.

Melt, ed — танути, розчулитися, зникати, перетворювати з твердого в рідкий.

1. The plate was melted down. — Посуд був розплавлений.

2. The snow melted due to the hot weather. — Сніг розтанув через спеку.

3. He fell in love and was in melting mood. — Він розтанув від любові.

4. They feel melting as it was rather hot. — Їм здавалося, що вони тануть від спеки.

Bend, bent (down) — вважати, схилити, гнути, напружувати (думки), насуплювати (брови), потупити (погляд): процес стиснення з утворенням викривлення.

1. He always bends the brows. — Він завжди насуплює брови.

2. The soldier bent the knees before the banner. — Солдат схилив коліна перед прапором.

3. On seeing her I bent the eyes upon the earth. — Побачивши її, я опустив очі.

4. The street has one bent over there. — Вулиця має один поворот.

Stick, stuck — колоти, встромляти, приклеювати, застрягти, приколювати: приєднуватися (різко) з ким(чим)-небудь.

1. The needle was stuck into his finger. — Голка встромилася в його палець.

2. The ship was stuck in the stones. — Корабель застряг серед каменів.

3. He took pains to stick a key into the key-hole. — Він доклав багато зусиль, щоб встромити ключ в замкову шпарину.

4. A stamp was stuck quite well to the envelope. — Марка була добре приклеєна до конверту.

5. I stick to your opinion. — Дотримуюся вашої думки.

Shell — шкаралупа, оболонка, раковина, снаряд, лушпиння: зовнішня тверда оболонка, мушля.

1. The girls were shelling nuts. — Дівчата лушили горіхи.

2. These houses were destroyed by many shells. — Ці будинки були зруйновані снарядами.

3. Eggs have shells. — У яєць є шкаралупа.

4. Shell work was performed perfectly well. — Прикрасу з мушлі було виконано чудово.

5. Everything has been taken out of the shell. — Все було очищено від лушпиння.

Slip, ed — ковзати, посковзнутися, вислизнути, зісковзнути (ся), помилятися: втрачати стійкість, рівновагу.

1. It is slippery today. — Сьогодні слизько.

2. That was the slip of the pen. — Це була описка.

3. This pupil always slips and falls down. — Цей учень завжди підсковзується і падає.

4. The slip of the tongue happens to me rarely. — Я рідко обмовляюся.

Stir, ed — заважати, перемішувати, хвилювати, ворушити: акт розмішування або збудження.

1. Stir the sugar on your glass. — Перемішайте цукор в склянці.

2. I am greatly stirred. — Я сильно схвилюваний.

3. I will not stir a finger to help them. — Я не поворухну і пальцем, щоб допомогти їм.

4. Go on with your work. I will not stir you. — Продовжуйте працювати. Я не потурбую вас.

Take, took, taken — брати, хапати, взяти, приймати, приймати їжу; захоплювати пальцями, або обіймами (душею).

1. We take meals dinner every day. — Ми обідаємо щодня.

2. He took her hand very firmly. — Він міцно взяв її за руку.

3. Three of us took cabins on a large ship. — Ми всі троє зайняли каюти на великому кораблі.

4. It was a problem for him to take the information. — Сприймати інформацію було для нього великою проблемою.

5. He took a big shark but said nobody about it. — Він спіймав велику акулу, але нікому не сказав про це.

Bind, bound — прив'язати, в'язати, пов'язати, зав'язати, обв'язати: скріпити (перев'язати) що-небудь, з ким(чим)-небудь.

1. We are bound to one another. — Ми пов'язані (духовно) один з одним.

2. The policeman bound the prisoner to the chair. — Поліцейський прив'язав заарештованого до стільця.

3. It was difficult to bind the laces on his shoes. — Важко було зашнурувати його черевики.

4. The woman you mentioned binds sweaters to her family. — Жінка, про яку ви згадали, в'яже светри для своєї сім'ї.

5. The book was bound very well. — Книга була добре переплетена.

A car — автомобіль, вагон, вантажівка, екіпаж, віз: наземний транспорт на колесах.

1. My favourite brand of car is Jeep. — Моя улюблена марка машини — джип.

2. A car tried to cross the river but stuck in it. — Екіпаж спробував переправитися через річку, але застряг.

3. The train I saw yesterday had many cars. — Поїзд, який я побачив вчора, складався з багатьох вагонів.

4. The two boys were in the car of the plane. — Обидва хлопці перебували в кабіні літака.

Die, ed, death — вмирати, затихати, глухнути, в'янути, випаруватися: припиняти діяльність або існування.

1. It was very cold and the engine died. — Було дуже холодно і двигун заглух.

2. The wind is not dying yet. — Вітер не вщухає.

3. The plant died not being taken care. — Рослина зав'яла тому, що за нею не доглядали.

4. The sound died out in the distance. — Звук затих у далечині.

5. My father died long time ago. — Мій батько давно помер.

Говорячи про алгоритмічну системність, взаємопов'язану з лексичною та семантичною системностями, слід сказати, що вона відбувається не просто як система семантичних компонентів, але реалізується при адекватному розумінні і відображенні змісту досліджуваних іншомовних текстів у процесі мовної діяльності.

Розглядаючи даний спосіб алгоритмічного узагальнення в аспекті навчального експерименту як на рівні відстроченого, так і на фоні дисперсивного аналізу, а також з огляду на його специфічні особливості, не можна не погодитися з тим, що він може бути сприйнятий як алгоритмічний, оскільки дозволяє встановлювати на відстані раніше не пояснену лексику або за формою, або за змістом (тобто в цілому) аналогічного при сприйнятті і відтворенні текстового матеріалу, що наближує його значно до безперекладного оволодіння неусвідомлюваною мовною діяльністю, яку ми назвемо дистанційним процесом алгоритмічного перекладу.

Наводяться приклади, що підтверджують нашу точку зору про безперекладні особливості узагальненої правильно організованої і застосованої семантизації.

Слова body, vessel... як приклади, взяті з навчального експерименту, виділені:

bind, bound — прив'язати, в'язати, пов'язати, зав'язати, обв'язати: скріпити (перев'язати) що-небудь, з ким (чим)-небудь.

1. We are bound to one another.
2. It was difficult to bind the laces on his shoes.

body — основна структура, скріплена частина чого(кого)-небудь.

1. The body of lows hardly but was adopted this year.
2. The body of some ship was seen in the distance.

die, ed — вмирати, затихати, глухнути, в'янути, випаруватися: припиняти діяльність або існування.

1. It was very cold and the engine died.
2. The wind is not dying yet. The plant died not being taken care.

air — повітря, яким ми дихаємо, ефір, виконання.

1. The air of this singer is perfect.
2. The information was broadcast through the open air.

vessel — відповідна ємність (зазвичай із заліза, скла, дерева).

1. The big vessel was full with red wine.
2. The vessel with four men in it came nearer the beach.

vehicle — будь-який універсальний засіб пересування на суші, у воді, повітрі, космосі.

1. Moonwalker is one of the space vehicles.
2. Some years ago this vehicle was landed in the direction of moon.

a car — будь-який вид наземного транспорту на колесах.

1. My favourite brand of car is Jeep.
2. The train I saw yesterday had many cars.

Приклади, що містять подібні узагальнення, перевірялися згідно з розробленою нами моделлю методом учбового експерименту і були розкидані хаотично на фоні як поясненої так і не поясненої лексики (останню потрібно було розпізнати на відстані або за формою, або за змістом, аналогічним при сприйнятті текстового матеріалу).

Використовується продумана система знаків як зовнішній засіб управління розумінням, яка може послужити основою альтернативного розкриття семантики в аспекті поняття персенсорного подразника [3; 4].

У цілому **наукова новизна** дослідження полягає в актуалізації проблеми формування узагальнених еталонів перекладу іншомовної лексики, зокрема збільшеними лексичними дозами, шляхом застосування диференційного теоретичного мислення.

Висновки роботи вказують, по-перше, на необхідність більш широкого впровадження в теорію і практику досліджень в області алго-

ритмічної системності, в склад якої входять семантична та лексична системності, по-друге, на те, що проблема вирішення алго-семантичних дефініцій, фундаментально обґрунтована, повинна бути відображена і знайти свій шлях до свідомості учнів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Харлов Г. А. Засвоєння і запам'ятовування збільшених обсягів іншомовної лексики в процесі оволодіння мовною діяльністю. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2008. № 3. С. 27–33.
2. Харлов Г. А. Основи системного навчання іншомовного лексичного матеріалу при читанні текстів в немовних ВНЗ: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01. Одеса, 1991. 338 с.
3. Харлов Г. А. Розуміння на рівні зовнішніх засобів управління як компонент процесу інтенсифікації іншомовного тексту. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2005. № 4–5. С. 41–47.
4. Харлов Г. А. Дзеркальний взаємозв'язок психолінгвістичних (методик і семантичного) і психолого-методичних досліджень. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2005. № 4–5. С. 223–229.

REFERENCES

1. Kharloff, G. O. (2008). Learning and memorization of the increased volumes of foreign lexical in the process of mastering the speech activity. *Naukovy Visnyk PDPU n.K. D. Ushynsky* № 3. P. 27–33 [in Ukrainian].
2. Kharloff, G. A. (1991). The basis systemic teaching of foreign lexical material in the process of reading a text in a non linguistic institute. Doctor's thesis. Odessa.. [in Russian].
3. Kharloff, G. A. (2005). Comprehension of a foreign text at the level of outer means control being looked upon as the component in the process of the intensification has been investigated. *Naukovy Visnyk PDPU n.K. D. Ushynsky*. № 4–5. — P. 41–47 [in Ukrainian].
4. Kharloff G. A. (2005). The mirror correlation of psycho linguistics and psychological methods of investigation of foreign language teaching. *Naukovy Visnyk PDPU n.K. D. Ushynsky*. № 4–5. P. 223–229. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 23.01.2019